

1651 Yılında Kayseri Kalesinin Kuşatılması Ve Kürd Mehmed Ağa

Hava SELÇUK*

ÖZET

Kayseri Kalesi eski tarihlerden itibaren Osmanlı devleti'nin iç sınırlarında olmasına rağmen önemini muhafaza eden bir kale idi. Devletin resmî evrak ve hazinenin muhafaza edildiği bir idari merkez olması sebebiyle isyancıların başlıca hedeflerinden biri de kaleler olmuştur. Celali isyanlarından yoğun şekilde sürdüğü dönemlerde Kayseri ve halkı bu isyandan ağır şekilde nasibini almıştır. Bu çalışmada 1651 yılında Yenili voyvodalığine ait mal ve paranın muhafaza edildiği Kayseri kalesinin Kürd Mehmed Ağa tarafından kuşatılması ve bu kuşatmanın halkın üzerindeki etkisi incelenmiştir.

***Anahtar Kelimeler:** Kayseri Kalesi, Kürd Mehmed Ağa, Osmanlı, Abaza Hasan Paşa, İpsir Mustafa Paşa.*

The Siege Of Kayseri Castle in 1651 and Kurd Mehmed Aga

ABSTRACT

Though it had been within the boundaries of Ottoman State, not along the boundaries with the other countries, for the ancient ages, the Kayseri Castle preserved its significance. Since it was a kind of headquarters in which some official documents and also the treasure of the State were kept, the castles were one of the leading targets of the rebels in the course of history. In the period in which the Jelali rebellion was intensely keeping on, the public in Kayseri was badly affected with the revolt. Throughout this paper, the siege of Kayseri Castle, an important center in which some properties and monetary belonging to the voivode of Yenili were kept, by Kurd Mehmed Aga in 1651 and the effects of this uprising on the public in Kayseri has been discussed from an elaborate point of view.

***Key Words:** Kayseri Castle, Kurd Mehmed Aga, Ottoman, Abaza Hasan Pasha, Ipsir Mustafa Pasha*

Giriş

XVI. yüzyılın sonları ve XVII. yüzyılın başları Osmanlı Devleti'nde Celali isyanlarının hat safhaya ulaştığı, devlet otoritesinin eski gücünü yitirdiği bir dönemdir. Başkentte meydana gelen her hangi bir isyan Anadolu'nun diğer merkezlerini de etkilemekte taşrada bulunan altı bölük halkı ve diğer devlet görevlileri zaman zaman isyan eden bir devlet adamının yanında yer alarak devleti ve halkı zor durumda bırakmakta idi. XVII. Yüzyılın ortalarında devlet görevlilerinin makam ve mansıp yüzünden merkezî yönetimle kavga ederek yanlarına aldıkları askerlerle devlete karşı kafa tutarak istedikleri ve bu yolla

* Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

makam ve mansıpları ele geçirdikleri sıklıkla görülmüştür. Devlet isyanı bastırmak için isyan eden kişileri yine belli bir devlet görevi ile görevlendiriyordu. İsyân olaylarında nasibini alan Kayseri önemli bir güzergâh üzerinde bulunması sebebiyle isyancıların güneye inmelerinde veya doğuya doğru yönelmelerinde gidecekleri yol üzerinde bulunması nedeniyle önemli bir mevkide idi. İsyancılar yolları üzerindeki şehirlerin kalelerini kuşatıyorlar, onlardan ilave vergiler alıyorlar halkı perişan ediyorlardı. Devlet bu isyanı bastırmak için yeni bir ordu oluşturarak şehir veya kaza merkezlerine gönderiyor, gönderilen ordunun ihtiyacı yine o bölge halkı tarafından karşılanıyordu. Dolayısıyla halk bir taraftan isyancıların zulüm ve baskısı altında kalırken diğer taraftan devletin ilave vergilerinden dolayı iyice fakirleşiyordu.

Devletin isyancıları durdurmakla görevlendirdiği kişiler zaman zaman eşkiyayı aratmayacak tavır ve davranışlar da sergiliyorlardı. Eşkiyanın zulmünden halkı kurtarmak bahanesiyle köy ve kasabalara giden devlet görevlileri eşkiya kadar hatta eşkiyadan daha fazla ileri giderek masum halkın yiyeceğini, hayvanını gasbediyor, onlara olmadık eziyet ve işkenceleri reva görüyorlardı. Eşkiyalık olayını kullanan mahalli idarelerde halktan isyanı bastırdıkları ve bunun masraflarının karşılanması için daha fazla vergi talep ediyor bu şekilde servetlerini artırıyorlardı. Bu çalışmada Kayseri 1651 yılında görülen bir kuşatma hadisesinin halka verdiği zarar üzerinde durulacaktır.

1.Osmanlı Şehirlerinde Kalenin Önemi ve Kayseri Kalesi

Kale tabiri Türkçe’de şehrin dış mahallelerine karşılık olarak şehrin iç kısmını ifade etmektedir¹. Osmanlı devleti sınırları içerisinde bulunan kaleler devlete ait hazine (para) ve eşyaların korunduğu mekânlardan biri idi². Askerî teçhizatın yani top, tüfek, güherçile ve barut gibi malzemelerin saklandığı ve muhafaza edildiği bir mekân olan kalelerde aynı zamanda zindan da mevcuttu. Özellikle iç kale Osmanlı şehirlerinde devlete ait resmî kayıtların, vergi olarak toplanan para ve zahirenin, tacirlerin kıymetli mallarının saklandığı bir yer idi. Kapu kulu askerlerinin ikamet ettiği iç kale, şehir sakinlerinin her hangi bir tehlike anında sığındıkları mekândı³. Bu nedenle isyancıların en önemli hedeflerinden biri devleti temsil eden sancak ve kaza merkezlerindeki kaleler oluyordu. Devletin hazinesi, ordusu, resmi vesikaların muhafaza edildiği kaleler isyancılar tarafından sıklıkla kuşatılmakta idi.

Kayseri Kalesi asırlar boyu önemini muhafaza etmiş eski bir kaledir. Kayseri 1071 Malazgirt Meydan Muharebesinden sonra

¹ M. Streck, “Kale”, *İslam Ansiklopedisi*, C.VI, s. 124-125.

² Özer Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Konya ve Ankara*, Ankara 1995, s. 78.

³ Yusuf Oğuzoğlu, *XVII. Yüzyıl Konya Şehir Müesseseleri ve Sosyo-Ekonomik Yapısı üzerine Araştırma*, (Ankara Üniversitesi Basılmamış doktora tezi), Ankara 1980, s. 22.; Ergenç, *a.g.e.*, s. 78

Türklerin hâkimiyetine girmiştir. 1243'teki Köseadağ Savaşı'ndan sonra on günlük bir direnişin ardından Moğollar'ın eline geçen Kayseri büyük tahribata uğramıştır⁴.

XV. yüzyılda Kayseri Dulkadiroğlu Hasan Bey, Ramazanoğlu İbrahim Bey, Karamanoğlu İbrahim Bey arasındaki mücadeleye sahne oldu ve birkaç defa el değiştirdi. 1472'de Akkoyunlular tarafından yapılan kuşatma başarılı olmadı. 1474'de Gedik Ahmed Paşa Karamanoğulları Beyliği'ni ortadan kaldırdıktan sonra Kayseri'de Osmanlı idaresi kuruldu. Burası Karamanoğlu Beylerbeyliği ne bağlı bir sancak merkezi haline geldi ve tahriri yapıldı⁵.

Kayseri Kalesi 1651 yılında İbşir Paşa'nın önemli adamlarından biri olan Kürd Mehmed Ağa'nın kuşatmasına maruz kalmıştı. Kayseri kalesini 1649 yılında yani kuşatmadan iki yıl önce ziyaret eden Evliya Çelebi, kalenin burçları, kapıları içerisinde bulunan silahlar ve görevliler hakkında bilgi vermektedir. Ona göre, Kayseri Kalesinde XVII. yüzyılda 200 tane hane bulunmaktadır. Kale'de büyük bir buğday, pirinç, peksimet ile dolu zahire ambarının varlığından bahseden Evliya Çelebi diğer alet ve cephanenin hesap edilemeyecek sayıda olduğunu ifade etmektedir⁶. Dolayısıyla Kayseri kalesi sınır şehirlerinde olmasa bile Osmanlı klasik döneminde isyanların odak noktası olması ve devleti temsil eden merkez olması hasebiyle önemli bir mevki ve özelliklere sahip idi.

2.Kürd Mehmed Ağa ve Kayseri Kalesi'nin Kuşatılması

Celali isyanları sürdüğü dönemde Kayseri, isyancıların iştahını kabartan, önemli ticaret ve endüstri merkezi idi. Asiler şehri her tarafından kuşatarak halkı zor duruma düşürmüşlerdir⁷. Celali ayaklanmaları devlet tarafından bastırıldıktan sonra, devletin resmî memurlarının makam ve mansıp için ayaklanmaları, şehirleri kuşatmaları sık görülen hadiseler arasında yer almıştır. Kürd Mehmed Ağa'nın 1651 yılında Kayseri Kalesini kuşatması da yine makam ve mansıp elde etmek amacıyla ortaya çıkan isyanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Daha önce belirttiğimiz gibi Kürd Mehmed Ağa İbşir Mustafa Paşa'nın önemli adamlarından biri idi ve onunla birlikte hareket etmekteydi. İbşir Mustafa Paşa'ya gelince, Abaza asıllı olup, dayısı Abaza Paşa'nın yanında yetişmişti. Devletin çeşitli kademelerinde görev yaptıktan sonra 1650 yılında Halep Valiliği görevine getirilmişti. Bir süre sonra Sivas Valiliğine tayin edilen İbşir Mustafa Paşa, Celalî Abaza Hasan'ı yakalamakla görevlendirildiyse de bir süre sonra bu görevden alınmıştı. Katırcıoğlu Mehmed Paşa'nın Abaza Hasan

⁴ Mehmet İbşirli, "Kayseri", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, C.25, Ankara 2002, s. 96-101.

⁵ İbşirli, *a.g.m.*, s. 96-101.

⁶ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 3. kitap, Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, YKY Yayınları, İstanbul 1999, s.106

⁷ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, Celalî İsyancıları*, Barış Yayınları, Ankara 1999, s. 474-476

üzerine serdar tayin edilmesi üzerine duruma sinirlenen İbşir Mustafa Paşa, Abaza Hasan tarafına geçerek asi oldu. Onunla birlikte Ankara ve Eskişehir'e gelerek şehrin ileri gelenlerini öldürterek, etrafa mütesellimler gönderdi. Kendilerine karşı koyabilecek bir güç Anadolu'da bulunmadığı için kısa zamanda herkesi itaat altına aldı⁸. Nihayet Halep Eyaletini İbşir Paşa'ya, Abaza'ya eski isteği olan Türkmen Ağalığını, Topal Mehmed Paşa'ya Karamanı ve Kürd Mehmed Paşa'ya Konya ve Hadımın yönetimini veren merkezî idare, diğer zorbalara hallerine göre birer voyvodalık ve hizmet verildi⁹. Bu şekilde asiler bir şekilde denetim altına alınmış oldu. Fakat bu sırada Kayseri Kalesinde bulunan hazinenin kime ait olduğu konusu üzerinde çekişmeler başladı.

Türkmenlerden toplanılan ve Valide Sultan evkafına ait vergi isyanların hat safhaya ulaştığı dönemlerde Türkmen voyvodasına (Abaza Hasan'a) verilmeyip, Kayseri kalesinde muhafaza edilmişti. Abaza Hasan kendisine Türkmen Voyvodalığı verildiği için bu hazinenin kendilerine verilmesi gerektiği düşüncesinde idi. Bu düşünceden hareketle İbşir Paşa ve Abaza tarafından Kürd Mehmed Ağa Kayseri'ye gönderilerek kalede muhafaza edilen hazinenin kendilerine teslimi hususunda mücadele etmiş¹⁰. Kürd Mehmed Ağa etrafına topladığı iki binden fazla sarıca ve sekban ile Kayseri'ye gelmiş ve hazinenin kendisine teslimini istemiştir. Kayseri'de o sırada sancağın mutasarrıfı olarak Dilaver Paşa bulunmakta idi. Dilaver Paşa, diğer devlet görevlileri, yeniçeri serdarı, ayan-ı memleket ve diğer iş erleri kalede bulunan hazineyi muhafaza için canla başla mücadele etmişlerdi. Kayseri kadılığına gönderilen 25 Şevval 1061 (M. 11 Ekim 1651) tarihli fermanla Kayseri'de bulunan devlet görevlilerinin hazineyi teslim etmemek için mücadele ettikleri ve Kalenin kapatılarak savunma yapıldığı ifade eden mektuplarının alındığı ifade edilmiştir. İstanbul'dan gönderilen diğer fermanlarda Kayseri Sancağında bulunan devlet görevlilerine kaleyi gece-gündüz muhafaza edip, hazineyi kale içinde güvenli bir yerde saklamaları istenmektedir. Bu zamana kadar gösterdikleri mücadele konusunda *hazineyi teslim etmemişsiniz, berhudar olarsınız, canla başla mücadele ediniz* denilerek asilere karşı yapılan mücadele takdir edilmektedir¹¹.

Kürd Mehmed Ağa ve adamları Kayseri'de bulunan voyvodalığa ait at ve paraları alamayınca halka zulüm etmeye başlamışlardı. Kayseri halkından on binden fazla kişi Kayseri Kadısına gelerek Kürd Mehmed Ağa'nın kendilerine yaptığı zulüm ve baskıdan dolayı şikâyetinde bulunmuşlardı. Zira Kale'de zaten 200 hane Kayserili ve devlet görevlileri bulunmakta bunun dışında kalan halk savunmasız bir durumda mahalle ve köylerinde ikamet etmekteydi. Bu nedenle

⁸ Münir Aktepe, "İbşir Mustafa Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.22, s. 375.

⁹ Mustafa Naima, *Naima Tarihi (Ravzatü'l-Hüseynin fi Hulasatü'l-ihbarü'l-Hafakin*, C. V, Matba-i Amire, İstanbul 1283, s.164.; Mücteba İlgürel "Abaza Hasan", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.1, s.10-11.

¹⁰ *Naima Tarihi*, C. V, s.164.

¹¹ KŞS 61, s. 134-135.

Kayseri Kalesinin dışında yaşayan halk üzerinde büyük bir baskı kurulmuştu. Kürd Mehmed Ağa ve İbşir Paşa'nın adamlarından Boşnak Mehmed Ağa'nın hazinesini almak için geldiğinde Kayseri'de bulunan devlet görevlilerinin hazinesini teslim etmemek konusunda direnince, Kayseri Kalesini elli gün boyunca muhasara etmişler, bununla yetinmeyerek kale dışında mahalle ve köylerde yaşayan halka saldırmışlar canlarına ve mallarına kastetmişlerdir. Elliden fazla günahsız kişiyi katletmişler, evlerini ve harmanlarını talan etmişlerdir. Muhasara sırasında kalede 28 sandık içinde elli altı bin esedi kuruş¹² ve bunun yanı sıra birçok emval ve erzak bulunmakta idi¹³.

Fakat bir müddet sonra devlet ve asiler arasında yapılan görüşmeler sonucunda muhasaranın kaldırılması yönünde anlaşma sağlanmıştır. Merkezden gönderilen emir ve fermanlarda Kürd Mehmed Ağa ile Boşnak Mehmed Ağa'ya hazinenin teslim edilmesi istenmiştir. Bu konuda Kayseri Sancağı mutasarrıfı, Kayseri Kalesi Dizdarı ve kethüdasına merkezden ayrı ayrı mektup yazılmıştır¹⁴. Kayseri mutasarrıfı Dilaver Paşa tarafından kırk sekiz bin riyal kuruş H. Şevval 1061 (M. Eylül/Ekim 1651) tarihinde Kürd Mehmed'e teslim edilmiş ve bu para İbşir Paşa'nın hazinesine dâhil edilmiştir¹⁵. İsyancılarla devlet arasında barış sağlandıktan sonra İbşir Paşa, bu paraları kethüdası Bayram Ağa ile birlikte devletin merkez hazinesine göndermiştir¹⁶.

Kuşatma kaldırıldıktan sonra bile Kayseri halkı bu kuşatmanın sıkıntısını yaşamışlardır. Kuşatma sırasında şehir halkının bir kısmı Kürd Mehmed Ağa'nın zulmünden kurtulmak için kaleye sığınmıştır. Kalenin yol üzerinde bulunan ve çarşı ile bağlantısı olan yere kapı ihdas edilmiştir. 2 Ramazan 1062 (M.7 Ağustos 1652) tarihinde mahkemeye müracaat eden esnaf, Celalî hadisesinden(Kürd Mehmed Ağa) dolayı Kayseri şehir halkının güvenlik için iç şehre kapandıklarında çarşıda bulunan bir ana yolun üzerine kapı yapılarak müstahkem hale getirildiğini belirtmiş; kuşatmanın sona ermesinin üzerinden neredeyse bir yıl geçmesine rağmen bu kapının kaldırılmadığı dolayısıyla Meydan Kapı'sının dışındaki çarşı erbabının çarşıdan tecrit edilmiş gibi olduğundan bahisle kapının yıktırılmasını istemiştir¹⁷.

Kale'nin kapalı olması sebebiyle Yenice Mahallesiinde bulunan Hacı Kılıç Camii Evkafından Hüseyin Bey Hamamı müsteciri Ali Kaya bin Veli'nin vakıf mütevellisi El-Hac Arslan bin El-Hac Ahmed hakkında Kürd Mehmed Ağa'nın şehre saldırması ve şehrin kapanması ve

¹² Naima Tarihinde voyvodalığa ait bu paranın 48 bin riyali kuruş olduğu ifade edilmektedir. 1652 tarihinde 1 kamil (riyal) kuruş 78 akçeye, 1 esedi kuruş 68 akçeye tekabül etmektedir. Bu takdirde Naima'ya göre 3.744.000 akçelik bir hazine, belgeye göre 3.808.000 akçelik bir hazine bulunmaktadır. İki kayıt arasında 64.000 akçelik bir fark bulunmaktadır.

¹³ KŞS 61, s.101-102.

¹⁴ KŞS 61, s.135.

¹⁵ Naima Tarihi, C.V, s.162-166.

¹⁶ Naima Tarihi, C.V, s.162-166.

¹⁷ KŞS 62, s.10, Belge: 37-2

hamamın elli gün kapalı kaldığı, bu süre için icarın alınmaması gerektiği halde adı geçen tarafından alındığı için mağdur olduğu beyanıyla dava açmıştır. Şevval 1067 (M. Temmuz 1657)¹⁸. Dolayısıyla kalenin kuşatılması halkın yaşantısını olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun yanı sıra halk bir taraftan canından ve malından olurken diğer taraftan parasından da olmuştur. Zira Kayseri’de bulunan Yeniçeri taifesine mensup kişilerin bir kısmı kale içerisinde ikamet ederken bir kısmı da kale dışındaki mahalle ve köylerde ikamet etmekteydi. Kürd Mehmed Kayseri kalesini kuşattığı sırada kale de bulunan kişiler istenilen hazineyi vermeyince Kayseri halkına ve askerî görevlilere zulüm etmeye başlamıştır. Onların zulümlerinden kurtulmak isteyen halk asker taifesi ile ittifak ederek Kürd Mehmed Ağa’nın yapacağı tahribatı önlemek amacıyla Kürd Mehmed’in asker taifesinden istediği parayı kendi aralarında toplayarak (daha sonra Yeniçerilerin geri ödemesi kaydıyla) Kürd Mehmed’in adamlarına teslim etmişlerdir. Efere Köyünde bulunan zimmîlerin Kürd Mehmed Ağa’ya 700 esedi kuruş verdikleri ifade edilmektedir¹⁹. Başka bir belgede ise isyan eden ve hakkından gelmek ferman olunan Müslüman ve gayrimüslimlere zulüm eden Kürd Mehmed’in zulümden şehirde sakin olan asker taifesinin adına yedi yüz elli adet riyali kuruş toplanıp verildiği belirtilmektedir. Şevval 1061(Eylül/Ekim 1651)²⁰. Muhasara kalktıktan sonra halk yeniçerilerden paralarını alamayınca mahkemeye müracaat ederek haklarını aramışlardır.

Kayseri kazasında bulunan şehir ve köylerdeki kişiler Kürd Mehmed olayını bahane eden köy ve şehir kethüdası Osman ile Murad ve Horasan adlı gayrimüslimlerin, Kürd Mehmed ve arkadaşları külli masraf için, her hangi bir emir ve ferman olmadan her müslüman haneden yirmi yedişer kuruş, her gayrimüslim haneden kırkar kuruş topladıklarına dair İstanbul’a arzihal göndermişlerdir. Yapılan haksızlık üzerine bu kişiler tutuklanarak hapsedilmişler. Söz konusu kişilerin üzerlerinden 19000 kuruş çıkmış. Halktan topladıkları bu akçeye dokunmamaları ve kurtuluşları için verilecek paranın yine halktan alınmaması gerektiği ifade edilerek, gerekirse bu kethüdaların İstanbul’a gönderilerek orada yargılanmaları istenmiştir.²¹ Kayseri halkı bir taraftan isyancıların, diğer taraftan da devlet görevlilerinin maddi yönden sıkıntılarına maruz bırakılmıştır.

¹⁸ KŞS 66/1, s.85, Belge: 179

¹⁹ KŞS 66, s. 9-10.

²⁰ KŞS 61/2, s. 138, Belge: 442

²¹ KŞS 63, s. 109, Belge: 380.

Sonuç

Kayseri Kalesi'nde hazinenin saklanmış olması sadece Kayseri kalesine değil kale dışındaki yerleşim birimlerde ikamet eden kişilere de zarar vermiştir. Kayseri halkından elli kişi Kürd Mehmed'in etrafındaki sarıca ve sekbanlar tarafından öldürülmüştü. Bir taraftan isyancılar halkın mallarını talan etmişler, öbür taraftan devletin resmî görevlileri kethüdalar halktan her hangi bir emir olmadan Kürd Mehmed hadisesinin zararlarını temin etmek maksadıyla usulsüz olarak para toplamışlardır. Ayrıca asker taifesinin canlarını ve mallarını kurtarmak için ödedikleri paranın bir kısmı da yeniçerilerden geri alınamamıştır. Kayseri kalesinin bu kuşatmadan zarar görüp onarılması da ayrı bir masraf gerektirmiştir. Dolayısıyla Abaza ve İbşir Paşa'nın en iyi adamlarından olana Kürd Mehmed Ağa Kayseri'de büyük bir yıkıma ve sıkıntıya sebep olmuştur ki Kayseri'de ikamet eden Müslüman ve gayrimüslim tebaadan yaklaşık on binden fazla kişi zarara uğramıştır. Kayseri Kalesi canla başla muhafaza edilmesine rağmen, daha sonra isyancılarla devletin anlaşması neticesinde hazine asilere teslim edilmiş, Kayseri halkının asilerle mücadelesi yarıda bırakılmıştır.

